

pisci. S druge strane, to ne mora značiti i da tamo spomenute pojedine ustanove i pravila, sačuvane tradicijom, ne vuku podrijetlo baš iz tog, najstarijeg doba.

Nakon objavljivanja Ulpijanovih "Regula", Paulovih "Sentencija" i Justinijanovih "Institucija", uredništvo "Latine et Graece" počinje upravo sa "Zakonikom dvanaest ploča", kao izvoristom rimske pravne znanosti, niz izdanja rimskih pravnih izvora pred-justinijanske epohe. Autor cjelokupnog prijevoda, dakle i "Zakonika dvanaest ploča" i "Kraljevskih zakona", prikaza i komentara je Ante Romac.

Hrvoje Gračanin

Historia augusta

Aktant d.o.o., Zagreb 1994., 471 str.

Recentni prijevodi djela antičkih autora, u prvom redu tu mislim na historiografska djela, ionako su vrlo rijetki u nas, pa je svako njihovo objavljivanje vrijedan doprinos boljemu poznavanju antičke prošlosti. U takve napore spada i pojava prvog hrvatskog prijevoda (prevodilac Daniel Nečas Hraste) tzv. "Carske povijesti" (Historia Augusta), odnosno zbirke životopisa rimskih careva od Hadrijana (117-138.) do Karina (283-285.).

Običaj pisanje carskih biografija u rimsku je književnost ušao s djelom Gaja Suetonija Trankvila (o. 69-o. 140.) "životopisi Cezara" (De vita Caesarum, o. 121.), koje je započinjalo životopisom Gaja Julija Cezara (100-44. pr. Kr.), a završavalo onim cara Domicijana (81-96.). To je Suetonijevo djelo, u kojem je naglasak stavljen najvećim dijelom na oslikavanje zanimljivosti kako iz javnoga, tako iz privatnoga života careva, steklo još u vrijeme svoga prvog objavljivanja veliku popularnost i postalo uzorom za niz Suetonijevih nasljedovatelja. Najpoznatiji među njima bili su Marije Maksim (III. st.), koji je načinio životopise careva od Nerve (96-98.) do Heliogabala (218-222.) izravno se nadovezujući na Suetonija, i Seksto Aurelije Viktor (IV. st.), koji je, pak, napisao "Knjigu o carevima" (Caesares) od Augusta (30. pr. Kr.-14. po Kr.) do Konstancija II. (337-361.). Posljednji originalni izdanak svetonijevske literarno-historiografske manire bio je Einhard iz Maingaua (o. 770-840.), koji je sastavio latinsku biografiju franačkog cara Karla Velikog (Vita Caroli Magni imperatoris, o. 830-839.).

"Carska povijest" općenito se smatra najmanje vrijednim ostvarenjem koje je proizašlo iz Suetonijeva književnog nasljeđa. Ta je zbirka, koja obuhvaća 73 životopisa što zakonitih careva i pojedinih prijestolonasljednika (cezara), što raznih uzurpatora, odnosno "tirana" svrstanih u 30 knjiga, prema tradiciji djelo šestorice autora. Tako se ELIJU SPARCIJANU (Aelius Spartianus) pripisuje sastavljane životopisa o Hadrijanu (I), Eliju Cezaru (II), Didiju Julijanu (IX), Septimiju Severu (X), Pesceniju Nigeru (XI), Karakali (XIII) i Geti (XIV), JULIJU KAPITOLINU (Iulius Capitolinus) o Antoninu Piju (III), Marku Aureliju Antoninu (IV), Veru (V), Pertinaksu (VIII), Albinu (XII), Makrinu (XV), Maksiminu i njegovom sinu (XIX), Gordijanu I., II. i III. (XX), Maksimu I Balbinu (XXI), VULKACIJU GALIKANU (Vulcacius Gallicanus) o Avidiju Kasiju (VI), ELIJU LAMPRIDIJU (Aelius Lampridius) o Komodu (VII), Dijadumenijanu (XVI), Heliogabalu (XVII) i Severu Aleksandru (XVIII), TREBELIJU POLIONU (Trebellius Pollio) o dvojici Valerijana (XXII), Galijenu I njegovom mlađem sinu (XXIII), tzv. Tridesetoro tirana (XXIV) i Klaudiju II. (XXV), a FLAVIJU VOPISKU iz SIRAKUZE (Flavius Vopiscus Syracusius) o Aurelijanu (XXVI), Tacitu i Florijanu (XXVII), Probu (XXVIII), tzv. Tiranskoj četvorci (Firmo, Saturnin, Prokul i Bonoz) (XXIX) i Karu, Karinu i Numerijanu (XXX). Zbirka je vrlojerovatno prvobitno sadržavala i životopise careva koji su vladali između 244. i 253. godine (dakle dvojice Filipa, dvojice Decija, Hostilijana, Trebonijana Gala, Voluzijana i Emilijana), a njihov bi autor trebao biti Trebelije Polion (Fl. Vopiscus, Divus Aurelianus II, 1). Na necjelovitost zbirke upućuje i činjenica što je od životopisa cara Valerijana st. (253-260.) ostalo sačuvano svega nekoliko posljednjih odlomaka. Osim toga, nije isključeno da je zbirka počinjala životopisom nekog cara koji je prethodio Hadrijanu, a to bi najvjerovatnije bio Nerva (96-98.). To, uostalom, odgovara običaju mnogih životopisaca koji su svoj tekst počinjali ondje gdje je završio njihov veliki uzor Suetonije. Zanimljivo je da Flavije Vopisko u životopisu uzurpatora Bonoza otkriva namjeru da piše i o Dioklecijanu i njegovim nasljednicima (Bonosus, XV, 10).

Zbirka pobuđuje i druga, do sada neriješena pitanja. Problematičan je ne samo današnji historiografski naziv (smislio ga je francuski filolog Isaac Casaubonus na prijelazu iz 16. u 17. st.), nego i njeno autorstvo i vrijeme nastanka. Imena autora poznata su jedino iz zbirke, pa to upućuje na oprez. Dvojbena je I tradicionalna autorska podjela životopisa. Tu okolnost pojačava I činjenica što među nekim životopisima, štoviše unutar pojedinih, postoje doređene proturječnosti I nerijetko ponavljanje podataka, a da se istovremeno jezik i stil životopisa, premda pripisanih različitim autorima, u biti ako uopće, a ono nemalo razlikuju. Na taj način teško se oteti dojmu da je čitava zbirka zapravo kompilacija, koja je, barem djelomično, prošla kroz niz redakcija, no isto tako je moguće da ju je sastavio pojedinac bilo skupina autora.

Sudeći prema onome što tvrde njeni naslovni autori (naime, pojedini životopisi posvećeni su Dioklecijanu, odnosno Konstantinu i to u izravnom obraćanju), zbirka je trebala nastati za vladavine Dioklecijana (284-305.) i Konstantina I. (306-337.). No neki elementi upućuju na činjenicu da je ona morala nastati kasnije: moguće je da su pojedini autori poznavali kasnije izvore kao "Knjigu o carevima" Aurelija Viktora (o. 360.) I Eutropijevu "Kratku povijest od osnutka Grada" (369.). Osim toga, mnoge osobe spomenute u "Carskoj povijesti" kao obnašatelji značajnih funkcija u rimskoj državi pripadaju rodovima koji su se istaknuli tek u drugoj polovici 4. st., a i neki podaci o državnom uređenju i vojnoj vještini na odgovoraju Dioklecijanovu i Konstantinovu vremenu, već dobu vladavine Valentinijana I. (364-375.) i Teodozija I. (379-395.). Teško je stoga preciznije datirati zbirku. Obično se uzima da je nastala oko 400. g., premda je neki datiraju i prvom polovicom 4. st., s time da se elementi koji upućuju na njen postanak u postkonstantinovskom razdoblju pripisuju nekoj kasnijoj završnoj redakciji.

Iako autori "Carske povijesti" ne skrivaju da se nadovezuju na spisateljsku tradiciju Suetonija i Marija Maksima (posebice ovog posljednjeg kojeg su životopisci oponašali u navođenju govora, pisama i službenih dokumenata u čemu je Marije Maksim inače bio prvi, ali njegovo djelo nije sačuvano), oni ni približno nisu uspjeli doseći kvalitetu onih na koje su se ugledali. Istina, pojedini životopisi, poput o Hadrijanu, Antoninu Piju, Marku Aureliju i nekim drugim carevima, posjeduju još koliko-toliko čvrstu kompoziciju (u principu sukcesivno se izlažu obiteljsko podrijetlo, rođenje, karijera, znamenja carske vlasti, vladavina, osobni interesi, karakter i navike, careva ostala djelatnost, znamenja njegove smrti i sama smrt), no u većini slučajeva životopisi pate od nesustavnosti, pa i nemarnosti (to vrijedi za životopise pripisane Trebeliju Polionu i Flaviju Vopisku) u iznošenju podataka.

Vrijednost "Carske povijesti" kao historiografskoga izvora nije u srazmjeru s njezinim opsegom, no opet nije sasvim beznačajna. Autori su često uvrštavali u tekst razne dokumente, pisma i senatske odluke kako bi dobili na autentičnosti, no redovito se radi o falsifikatima, dok su podaci, preuzeti inače iz pouzdanih izvora, zbog nemarnog prenošenja samo djelomice točni ili čak netočni. Osim toga, "Carska povijest" obiluje navodima koji nisu ništa drugo do najobičnijih naklapanja I koje su autori unosili kako bi djelo učinili zanimljivijim. Tako se njihova težnja za "objektivnošću", koju su isticali, u većini slučajeva pokazala kao nedostižan cilj.

Svakako, ne smiju se na kraju zanemariti ni različite zanimljive pojedinosti kojih je "Carska povijest" gotovo nepresušno vrelo, a spadaju u domenu kulturne povijesti i povijesti mentaliteta. U to se ubrajaju mnogobrojni podaci o rimskom kuharstvu i ekstravagantnim gozbama, gladijatorskim i drugim igrama, o modi (sa čime je povezana i kritika svake raskoši), o vojničkom životu i životu gornjih slojeva rimskoga društva, kao i razne anegdote u kojima se otkrivaju stavovima suvremenika o njihovim vladarima.

Ovo prvo hrvatsko izdanje "Carske povijesti", uz predgovor u kojem se daju najosnovniji podaci o zbirci i njenim autorima, sadrži i solidan kritički aparat, premda ponekad suviše štur, i dva manja priloga. Izdanje bi bilo potpunije da u njemu postoji i prikaz koji bi čitatelja upoznao s poviješću rimske države i društva u razdoblju kojeg obuhvaća zbirka životopisa, ali i bez toga ono predstavlja trajnu kulturnu vrijednost.

Hrvoje Gračanin

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28



ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine